

A NŐFELSZABADÍTÁS ESZKÖZEIRŐL

ÍRTA

HARKÁNYI EDE

KÜLÖNLENYOMAT A *HUSZADIK SZÁZAD-BÓL*

BUDAPEST, 1906
DEUTSCH ZSIGMOND ÉS TÁRSA KÖNYVKERESKEDÉSE
IV., DOROTTYA-UTCA 9.

A napszámos kéziszekerét nem egyszer köti valamely az övével egyúton járó lovaktól vont kocsihoz és így munkát takarít, no meg gyorsabban halad célja felé. Ha a szekér mellékútra tér, vagy a kocsis jóindulata kifogy, úgy ismét maga tolja addig taligáját, a míg más alkalmatosságot talál. Hasonló módszerrel kell vezetni a társadalmi mozgalmakat általában, s különösen az újabbakat, azaz még gyengéket. Bármikor találkozunk is a cselekvés vagy gondolkodás országútján a miénknél nagyobb, avagy gyorsabb szekérrel, úgy kössük hozzá rögtön a mi kisebb kocsinkat, azaz — mellőzve a képletes kifejezést: bármilyen újítás csak akkor célszerű, gazdaságos, ha a meglévő kereteket, intézményeket, tudományos igazságokat és ideológiákat a lehetséges határain belül saját céljaira kisajátítja. Ily szempontból keresem a nő felszabadításának néhány eszközét:

I. Egyéni eszközök.

1. A harcoláshoz katonák kellenek. A felszabadításnál arra a személyre számíthatok leginkább, a kiben az élet egyéb viszonyai közt is legjobban megbízhatom: e mesés jóbarát saját énem. Tehát a szóban forgó mozgalomnál is — mint az élet egyéb dolgaiban — első sorban és legjobban magamra számíthatok. Ezért kezdje a javítás minden híve maga-magán a munkát; azaz szerezzé meg amaz eszközöket, melyek megadják az eszmények megvalósításához szükséges hatalmat.

A létért folytatott harcban a társadalom tengerének felszínére, s így az éltető napfény és levegő közelébe az az egyén jut, kit nagy tudás, vagy megfelelő vagyon segít. Vagyis az élet közönséges tapasztalása szerint szellemi és anyagi tőke ad nyo-

matékot kívánságomnak. Az eredményes cselekvés e két feltételét kell tehát a felszabadítás érdekében megszerezniem.

2. Csak az élesszemű vezér állapíthatja meg a célhoz vezető sok út közül a legrövidebbet és aránylag veszélytelen; a vak katona pedig rosszul teljesíti a vett parancsokat. Hasonló okokból kell a felszabadítás minden rangú harcosának az úgynevezett »lelki szereim« tökéletesítenie.

Ezzel szemben meglehetősen elterjedt nézet szerint a gondolat, belátás egyáltalában nem befolyásolja cselekvésünket. E felfogás hívei igen nagy eréllyel harcolnak igazuk mellett. Fegyverük pedig a — szó. Vagyis ép arra a belátásra számítanak, a melynek befolyása ellen irányul küzdelmük. A tények logikájától kényszerítve vizet prédikálnak, de bort isznak: elméletben küzdenek valami ellen, a minek gyakorlati hatalmát saját küzdelmük módja is igazolja, E példából is látjuk, hogy a gondolat ereje a szuronyokét is felülmúlja.¹ »A szónál semmi sem hatalmasabb. Az erős okok és mely gondolatok láncolata elszakíthatatlan kötelék. A szó, miként Dávid parittyája, leüti az erőszakosokat és földre veti az erőseket. Ez legyőzhetetlen fegyver. Nélküle a világot az állatias erőszak uralná. Vájjon ki korlátozza azt? Egyedül, fegyver nélkül és mezítelenül az eszme«.² A gondolkodók némelyike általában küzd a belátás hatalma ellen; sok férj csak a nő számára mondja feleslegesnek a tudást. Ezek az emberek ép akkor igazolják saját maguk a tudás általános szükségességét, mikor kellő belátás hiányából, tehát tudatlanság okából, küzdenek feleségeik tökéletesedése ellen: mert ha jobban gondolkodnának, úgy helyes belátásuk cselekvésüket a maival ellenkező irányba terelné és ők saját jól felfogott érdekükből a nő szellemi felszabadítása mellett harcolnának. E nézetet megerősíti a közönséges tapasztalás: A könyvesbolt olcsóbb a divatkereskedésnél. Az életpár inkább felel meg hivatásának, ha gondolkodó lény s nem egyszerűen a férj érzékiségének akaratonélküli eszköze. A gyermekekre nézve kárhözatos, gyakran életveszedelmes babonát csak a műveltség szoríthatja ki; a gyermekszobában a dajkamese uralmát a

¹ „It is sometimes said, that Revolutions are not mad with rose-water. Greater changes, however, have been made in the constitution of the world by argument than by arms; and even where arms have been used, in most cases the pen has wielded the sword. Ideas are more powerful than bayonets.” Sir John Lubbock: *The Use of Life*. p. 107.

² A. France: *Opinions sociales*. I. 54.

tudományé csak akkor váltja majd fel, ha az anyákat kellő tanításban részesítjük. . . . Ehhez hasonló *tények* meggondolása bizonyára nem egy férfi nézetét módosítaná.

3. Sok ember szemében a tudós nő csak azért ellenszenves, mivel a tudakostól fél. A felszabadítás gondolata rögtön a tudori süveggel pompázó, hegyes orrú, éles nyelvű, okulás, ráncos arcú, kellemetlen, nehéz természetű lények képével társul. Ezért kell lehetőleg tisztázni a küzdelem szempontjából célszerű szellemi tőke körét és tartalmát.

A keresztény hitrege szerint az utolsó ítélet napján óriási mérleg jelenik majd meg az égen. Ezzel mérik a lelkeket s jaj annak, kit könnyűnek találnak. A társadalmi küzdelem harcosait az élet próbája tényleg méri; jaj annak a mozgalomnak, melynek katonái túlságos könnyűek. Ezért kell a felszabadítás érdekében az észet tökéletesíteni. A nő agyvelejének súlyával nyomja majd ki azokat a falakat, melyek ma elzárják előle a szabadság országát. A valódi cél tehát nem oklevelek szerzése, hanem a belátás tökéletesítése, kellő eszköze pedig *bármely* komoly tanulás. Az a nő, ki otthon a népek történelméből ismeri meg a társadalmakat uraló törvényeket; az a másik, a ki az idegen nyelvekben megtestesített gondolatkinccset szerzi meg, avagy a vegytanban szemléli az okozatiság örök törvényét: mindezek helyesen szolgálják a jó ügyet, mivel saját maguk és környezetük *szellemi létminimumát* növelik.

A szervezett munkások harcában igen hatalmas fegyver az anyagi létminimum emelése, íme ez is oly kipróbált tudományos igazság, melyet hasznunkra fordíthatunk. Minél jobban emelkedik a nagyobb igényű munkások száma, annál könnyebben erőszakolják ki a tőke engedékenységét, a bérek emelését. Minél nagyobb mértékben és tágabb körben emelkednek a nő szellemi igényei, annál kevesebben fogadják el, hajolnak meg ama megalázások és igazságtalanságok előtt, melyekkel család, állam és társadalom egymással versengő buzgalmában elhalmozza őket. És ha pl. a többség nem vállalja többé a jogok és kötelességek kiáltó módon aránytalan megosztásával a mai házasságot, úgy ez intézménynek szükségkép meg *kell* változnia. Ezért tartom a harcos célszerű, könnyen kezelhető és hatalmas fegyverének a nő szellemi létminimumának emelését.

4. Még a szellemi tőke megszerzésének is utolsó feltétele a vagyon. Ha más oldalról szemléljük a problémát, egyre ugyanezt tapasztaljuk: végső fokon minden kérdés anyagi

okokra épül. Ez annyira igaz, hogy például a gazdasági rend megváltozása könnyen tárgytalanná tehetné az egész női kérdést. De a távoli jövő reménye még nem ment fel bennünket a jelen igen szükséges munkáitól. Az adott viszonyokat adott eszközeinkkel kell javítani, mert így jobb erőben és könnyebben várhatjuk a jövő ígéret-földjének megnyíltát. Hasonlóképp nem segít a betegben a távoli életmentő műtét, ha időközben gondozás és mesterséges táplálás híjján elpusztul. De ettől eltekintve a jövőt csak az készíti elő, a ki a jellemnek megjavításán dolgozik, »Rögtöni társadalmi forradalom ép oly kevésbé érné el célját, mint például valamely törvény, mellyel az összes polgárokat arra köteleznők, hogy bizonyos időtől kezdve mindnyájan okosak és erkölcsösek legyenek.«¹ A tökéletességet bármely téren csak kitartó munka és lassú fejlődés árán érhetjük el. Ezért kell az anyagi változásokat kis tőkék lassú összehordásával előkészíteni.

Ennek az átmeneti segélynek megszerzésében és célszerű felhasználásában pedig ismét a kellő tudástól vezetett belátás istápol bennünket.

A nők jó része — teszem fel, — ha divatos kalap vétele és valamely jogaiért küzdő egyesület támogatása közt kell választania, igen ritkán mond le az elsőről; a férfi aprólékos, közvetlen igényeit meg éppen mindig a másik nem szükségletei fölé helyezi. De ha az apa és anya tudástól megerősített szeme észre venné azt a két rémet, mely kis leánykájuk bölcsője mellett virraszt, ha látnák, miként kísér *minden* nőt állandóan a *Prostitúció* és *Éhség*, melytől a múlandó vagyon, családi állás, cím, pártfogás néni őriz bizton; ha tudnák, hogy e borzasztó rákfenét csak a másik nem felszabadítása gyógyíthatja meg: úgy nagyobb áldozatkészséggel szolgálnák a női nem s ezzel saját leszármazóik boldogságát.

A meglevő erőforrásokat szintén jobban használná fel a helyes belátástól vezérelt nő. Tanuláshoz például idő kell; ennek feltétele pedig vagyon, mert a napi 14 órát robotoskodó munkásnő aligha foglalkozhatik felsőbb mennyiségtannal. De viszont, ha a szerény állású polgári nő lemondana a költséges ozsonnákról és a kártyázás célszerűtlen divatjáról, úgy saját munkája számára több alkalom s azonkívül felesleges pénze is

¹ Menger: Neue Staatslehre : 306 l.

maradna, mellyel viszont a proletariátus asszonyait istápolhatná. És e változás be is következik abban a pillanatban, melyben az illetők belátják annak reájuk nézve is hasznos voltát.

* * *

A felszabadításnak tehát az egyéntől kell kiindulnia. Hatalmas eszköze pedig a szellemi létminimum emelése, a mi kihát azután nagyobb anyagi eszközök összegyülemelésére is. Persze az individuális erőfeszítés és az emberek kisebb-nagyobb egyesülése még nem elegendő. »Kényszer nélkül még semmiféle uralkodó osztály sem mondott le állásáról. Ezért; az elnyomott népeknek és fajoknak mindenekelőtt arra kell törekedniök, hogy az elnyomót megfosszák a gonosztetthez szükséges hatalomtól.«¹ Ugyanez áll a leigázott nemre is. Ezért kell szellemi felszabadítása után a politikai hatalomra törekednie.

II. Politikai eszközök.

1. A politikai jogok megszerzésénél — a mint látszik — nem köthetjük a mi kis szekerünket valamely hatalmas eszmeáramlat, tudományos igazság, vagy meglevő intézmény kocsijához, mivel e téren a nő fejlődése nem követi az általános törvényszerűséget. Rendesen a felfelé törekvő egyének és osztályok előbb anyagi és szellemi javakat szereznek és azután ezekkel küzdik ki az államügyek intézésénél való részvétel jogát. E fejlődési szabály kristályosodik ki, például, bármely ország harmadik rendjének történetében. Ellenben a nők már sok helyen igen hatalmas szellemi és anyagi tökélet gyűjtöttek, de a politikai egyenjogúságot mégsem bírták kivívni, így — teszem fel — az Amerikai Egyesült Államokban óriási módon növekedett a »gyengébb nem« gazdasági és tudományos hatalma:

	1870-ben	1890-ben
Volt másoló és titkár	8016	64048
» pénztáros	77	27777
» szedő	7	21185
» képiró- s fāragó	412	10800
» közhivatalnok	414	4875
» orvos, sebész	527	4555
» tudós, író	159	2725
» hírlapíró	35	888 ²

¹ Menger : Neue Sittenlehre 22. 1.

² Novicow : L' Affranchissement de la femme : 224. 1.

Az 1900. évben pedig a papok, ügyvédek, egyetemi tanárok, fogorvosok, gyógyszerészek száma 431,153-ra rúg.

A milliomosok tizedrésze nő; a kezük közt lévő ingatlanok néhány billió dollár értékűek. Számos falú és kis városban az adófizetők $\frac{1}{3}$ része nő.¹ És mindezek ellenére csak igen kevés helyen szereztek politikai jogokat E jelenséget nem okolhatjuk meg az ország maradi voltával. Hisz ugyancsak az Egyesült Államok már a múlt században megadták a mai nőknél sokkal maradibb színesbőrűeknek a teljes egyenjogúságot. A mint látszik itt tényleg más politikai törvények uralják a férfiak és mások a nők felszabadítását. . . . ?

2. E jelenség megokolására felhozzák a túlkövetelést. Turgeon azt veti a francia nők szemére, hogry nem követik az angolszász asszonyok példáját, kik *lassankint* próbálják megszerezni a községi, kerületi és utoljára az országos választójogot.² A tanács feltétlenül célszerű, de megfogadása semmiestre sem művel csodákat. Hisz ép az angol és amerikai nők példáján láttuk a küzdelem meddő voltát. — Mások ismét politikai egyesületektől várnak nagy eredményt, így az angol »Women's Liberal Federation« elhatározta, hogy csak azt a szabadelvűpárti képviselőjelöltet támogatja, aki kötelező nyilatkozatot tesz a női választói jog mellett. És ez az eljárás bámulatos gyorsan »megérleltei a liberálisok meggyőződését, a mely ez időtől kezdve erőlesen követeli a nő egyenjogúsítását.³ Íme ez is követendő példa!

A követelések mérséklése és politikai egyesülések kétségtelenül segítenék a nő felszabadítását. De az amerikai színesbőrűek, például, e két eszközzel sem éltek nagy mértékben és mégis kivívták jogaikat.

A nő és férfi sorsát irányító törvények közti látszólagos ellentmondás okát abban látom, hogy a rabszolgák az ő kis szekerüket alkalmas pillanatban hatalmas kocsihoz fűzték, mely azt óriási gyorsasággal és minden akadály ellenére vitte célhoz: Az amerikai színesbőrűeket a köztársasági párt szabadította fel. Nagy küzdelem árán megváltoztatták az alkotmányi alaptörvényt, mivel a színesekben biztos párthíveket, jó köztársasági érzelmű

¹ I. H. Harper. Why Women cannot vote in the United States 530 1.

² Turgeon · Le Femimsme Français II. k. 25. 1.

³ G. Fawcett: Women's Suffrage 545. 1.

választókat láttak, még pedig joggal. — Ehhez hasonló erejű áramlatra kellene a nő felszabadításának ügyét bízni.

3. Az általános választó jognak eszméje mozgásba hozta az országot és hatalmas érzelmi áramlatokat váltott ki. A polgárok jó része szükségesnek tartja az újítást, de egyúttal félti tőle a magyar faj hegemoniáját. Nem célunk e hit logikai boncolása, igaz, vagy téves voltának kimutatása, hanem egyszerűen utalunk a tényre : az emberek egy részének cselekvését uraló félelemre. A haladás érdekében mindenféle módon le akarták gyűrni ezt a hatalmas érzést. Némelyek számadatokat soroltak fel,¹ mások terveket kovácsoltak, melyek a hivatalnokoknak és egyéb magyarnak egynél több szavazatot adnának, de mindezek ellenére sem kerekedett teljesen felül a bizalom.

A dolgok ezen állapotát és a félelem érzésében rejlő igen nagy motorikus erőt felhasználhatná a nő. *Általános és egyenlő* választójog mellett egyik polgárnak nem adhatok nagyobb jogot, több szavazatot, mint a másoknak, mert különben az »általános és egyenlőt fogalma ellen véték. Viszont ha a magyar faj számbéli túlsúlyát félttem, ez aggályomon csak a magyar választók számának növelésével segíthetek. Csakhogy *minden* férfilakos már megkapta szavazatát, *több* jogot pedig egy személyben nem egyesíthetek. Külföldről sem importálhatok magyarokat azon egyszerű okból, mivel e fajból alkalmasint több nem akad. *Az egyensúlyi állapotot tehát csak egyetlenegy módon : a nő részleges felszabadítása arán változtathatom meg.* Vagyis nézetem szerint a nők egy részének *szellemi census alapján* meg kellene adni a választójogot.

Ez újítás ellen alig hozhatunk fel kifogásokat. A több iskolát végzett asszony belátása legalább is felér az erdélyi hegyek teljes elzárkózottságában felnevelkedett kecskepásztor eszével. Az egyetemet végzett leány szintén ért annyit a közügyekhez, mint a falu kovácsa, ki mellékesen állat gyógyítással is foglalkozik. Mivel pedig jóformán minden közép- és felsőfokú leányiskola és a két egyetem szelleme magyar, azért a nőválasztók túlnyomó többsége szükségszerűleg nemzeti érzésű. Különben is a magyar faj unos-untalan hangoztatott kulturális felsőbbségéből is következik az, hogy a középfokú és felsőbb iskolai képesítések többségét magyar leányok szerzik meg. Végül a jogok részleges megadása ellen a nő szempontjából

¹ L. pl. Rácz : Milyen legyen az általános választójog a gyakorlatban?

nem hozhatjuk fel ugyanazt, a mivel a férfi érvel. Az *általános* választói jog kívánsága alól a férfiak terhére immár lehetetlen kivételt tenni; ellenben megokolt, ha kísérleti célból először a nők egy részét, még pedig a legtanultabbakat bocsátjuk be az »alkotmány sáncaiba«.

Némelyek talán »erkölcstelennek« tartják, ha a nő a »hazafiúi aggodalomból« kovácsol a maga számára fegyvert. Mások meg a sovinizmus felhasználása és növelése ellen tiltakoznak. Ez utóbbiakat talán érdekli Sombart bírálata, melyet Bakunin következő kijelentése felett gyakorolt: »le patriotisme est une mauvaise, étroite et funeste habitude.« Erre t. i. ezt jegyzi meg: »Azt hiszem, ma már aligha találunk csak egy jelentős szocialistát is, kinek gondolatai és érzései ebben az irányban mozognak . . . egyre terjed a szocialisták közt az a meggyőződés, hogy minden műveltség csak a nép különös nemzeti voltában gyökeredzik, hogy minden kultúra csak »nemzeti« lehet és hogy bármely magasabb emberi tulajdonság csak nemzeti közösületek keretében fejlődhetik ki.«¹ Ép ezért — nézetem szerint — a nő egyelőre bátran felhasználhatja, sőt szükségszerűen fel kell, hogy használja a »nemzeti« áramlatokat; még akkor is, ha ezek túltengnek és a józan ész emelte korlátok felé emelkedve előntik az egész gondolatvilágot . . .

* * *

Általános tapasztalás szerint a nő politikai jogainak kivívását az egyesülés és a követelések mérséklése segíti elő. Ha ez általános igazságokat megfogadjuk, úgy a választójogért Magyarországon folytatott küzdelemben felszabadult érzelmekben rejlő óriási motorikus erőt is felhasználhatjuk a mi kis szeke-rünk gyors vontatására.

III. Társadalmi eszközök.

1. Az állami kereteken túlmenő, általános szempontokból is kívánatos a nő felszabadítása. Az egész emberiség érdeke szól a két nem egyenjogúsítása mellett, mivel a jövőben »sem-miféle tartós és komoly társadalmi haladás sem lehetséges, ha annak kivívásában és jutalmában nem részesedik a nő is.«²

A szociológusok és szocialista írók óriási többsége tényleg

¹ Sombart: Sozialismus 175—177. 1.

² Letourneau: Condition de la Femme dans Jes diverses Races et Civilisations: p. 506.

ma már a nő felszabadítása mellett foglal állást. De az elmélet egyöntetűségéhez viszonyított; cselekvés és az elért eredmény nagyon jelentéktelen. A minnek a többi között valószínűleg oka az is, hogy hiányzik oly kézzelfogható, közvetlen igazság, mely a férfiakat meggyőzné az újításból reájuk háramló előnyökről és lerontaná azt a balhiedelmet, mely a női munka versenyétől retteg.

»Világ proletárjai, egyesüljete!« e jelmondást rövid idő alatt igen tág körben terjesztette a nyomor; és az érdeketudatosság tudatában egyesült munkások gyorsan vívtak ki nagy eredményeket. E tény az éhség ékesszólása mellett bizonyít. De vajjon nincs más alapszükséglet, mely a nő felszabadítását követelné? . . .

2. A szerelem hatalmát felesleges bizonyítani. Mindnyájan éreztük már legyőzhetetlen erejét. Cselekvésünk jó részének a nemi vágy ad irányt és hevességet. Mikor az ifjú először gondol az élet küzdelmére, mikor először kovácsol harci tervet: akkor már ideál vezérli cselekvését, eszének járását. Az egyik vagyonért; küzd, mert a világ minden kincsét két pici láb elé szeretné tenni; testét műveli a másik, mivel izmos formáinak szép vonalaival, arányos méreteivel gondolja legbiztosabbnak a hódítást; és az, ki éjjel-nappal csiszolja eszét, szintén csak azért vágyódik a pálma után, mert azzal eszményének homlokát akarja övezni: gazdagság, erő, tudás, dicsőség és hír, mindez csak eszköz, mellyel ki akarunk tűnni a tömegeből, még pedig azért, hogy Ő észrevegyen bennünket. Az egyén legtöbb erőfeszítése a szerelemből ered. Később az eszközből cél lehet; rabjává eshetünk magának a tudás, a tökéletesedés vágyának is, de eredeténél majdnem minden törekvésünk a másik nem iránti természetes vonzódás bélyegét hordja. E tény uralja minden rendű és rangú fiatal és igen sok meglett ember cselekvését. Innen a nemi vágy óriási hatalma, mely igen meggyorsíthatná a haladás menetét.

Napjainkban ezt a természeti erőt szintén tökéletlenül használjuk fel. Mint az erőforrások egyéb milliárdjai, úgy megy tönkre haszontalanul az érzékiségtől kiváltott inger nagy része is. Azaz, a szerelem nem szolgálja célszerűen a haladást. Ha — teszem fel — a leányok nagy része a tökéletesen vasalt nadrágnál többre becsülné a józan eszt; ha az ötágú koronás címer fölé helyezné az egyetemi okleveleket; ha természettudományi ismeretekkel bíró férfit a nagyszerű keringő-

táncosnál inkább kitüntetné : úgy a férfiak *sokkal* nagyobb súlyt fektetnének a tudásra és kevésbé törnek magukat ruhák, címek és ú. n. társaságbeli ügyességek megszerzése után. E változás kétségtelenül gyorsítaná a haladást.

3. Napjainkban a szerelem nem szolgálja a fejlődést, mivel a leányokat a kard édes csörtetése, avagy a sarkantyú andalító zenéje a tudásnál sokkal jobban csábítja. A káros jelenség kettős oka az, hogy az ember mindenkori tudásának megfelelően alkotja meg eszményét és a leányok ismeretei maradiak.

Régean a létért folytatott küzdelemben a nagyobb testi erő győzött. E korban a harcosban volt meg a saját maga, valamint a családja fentartásához szükséges kvalitások legnagyobb mértéke. A leány tehát célszerűen cselekedett, ha katonába, nemes emberbe szeretett. Ezért a természetes kiválasztás régen a fegyver érces csillogása, az élénkszerű ruha szükségszerűen a nő szemében az igen tetszetős dolgok sorába emelkedett. Hasonló okból a legerősebb pávakakasok tollazata a legdúsabb; a pávatyúk pedig ugyanazon törvény erejére való tekintettel célszerűen cselekszik, ha e külső jeleknek hódol.

Az idők változtak. Ma már testi erő helyett egyéb fegyverrel küzdünk, de a leány atavisztikus hajlandóságai, *tudatlanság* okából, változatlanok maradtak. Ha nem csukták volna hárembe és így ő látja a társadalom alakulását; ha nem titkoljuk a nemi életet és ő is tudja, hogy pl. a bujakórosok igen nagy arányszáma hord »kétszínű posztót« ; ha szellemi létminimumát annyira emeljük, hogy a katonaiskolák nevelésének eredményétől megriad: úgy ma már kevesebb leányt bódítana el az egyenruha. — Ebből aztán még a contrario az is következik, hogy a nő akkor és csak akkor becsüli majd a *jelenkori* társadalom szempontjából értékes tulajdonságokat, ha ő maga is rendelkezik olyanok felett. Ettől a pillanattól fogva a férfiak közül az szerez nagyobb valószínűséggel párt, kiből meglesznek a keresett sajátosságok. Minek következtében az egyén nagyobb gondot fordít majd tökéletesítésére és a tökéletesebb egyén nemz utódokat, örökíti meg kiváló sajátosságait. Ezért kellene a haladás minden hívének és minden szellemi életet élő férfinak saját jól felfogott érdekében és a faj szempontjából is kezdet fognia a nő felszabadításának érdekében. A szerelem kell, hogy a világ összes gondolkodó embereit egy táborban egyesítse.

Az egyéni, állami és társadalmi érdekből kovácsoltuk a nőfelszabadítás fegyvereit. Ha pedig különben eszes emberek homlokán látjuk a jól vasalt nadrágú, vagy kitűnő táncos férfiatól plántált szavakat, úgy a szerelem fejlődésén keresztül felénk kacag a Nemezis képe, a mely boszút áll azokon, kik az ember, állam és társadalom ellen vétének — no meg azokon is néha, kik e három érdekkör szolgálatában görnyednek . . .